

Załącznik nr 2

do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego

Dr Paweł Jarosław Jaros, adiunkt

Katedra Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

1. Imię i nazwisko

Paweł Jarosław Jaros

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe

Doktor nauk prawnych, stopień nadany uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego w Łodzi z dnia 28 października 2005 r.

Tytuł rozprawy doktorskiej: „Pozycja ustrojowa Rzecznika Praw Dziecka w ustawodawstwie i praktyce”

Promotor: Prof. dr hab. Dariusz Górecki

Recenzenci: Prof. dr hab. Wiesław Skrzydło, dr hab. Michał Domagała prof. UŁ.

Magister prawa, dyplom uzyskany na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego w Łodzi (28 maja 1988 r.); praca magisterska „Położenie polityczne i prawne mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej na przykładzie mniejszości białoruskiej napisana w Zakładzie Prawa Konstytucyjnego pod kierunkiem prof. dr hab. Tadeusza Szymczaka.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

2008 - adiunkt w Katedrze Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego Wydział Prawa i Administracji UKSW

4. Wskazane osiągnięcia, o których mowa w art. 16 ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki:

Paweł Jarosław Jaros, „Prawo dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej) w kontekście polskich zobowiązań międzynarodowych” Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2015, ss. 262 [monografia]

Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Przedstawiana monografia zajmuje się przeprowadzeniem dowodu na ukształtowanie się w przestrzeni publicznej – w prawie - prawa dziecka do rodziców. Prawa dziecka do odpowiedzialności rodzicielskiej. Przedmiotem badań jest zatem urzeczywistnianie tego jednego z najdonioślejszych naturalnych praw dziecka. Urzeczywistnianie jest tu rozumiane jako wprowadzanie w obręb rzeczywistości czegoś, czego – przynajmniej zrazu w niej nie ma. Głównym celem rozprawy jest wykazanie istnienia prawa dziecka do rodziców, którego korelatem jest po stronie rodziców – odpowiedzialność rodzicielska, przedstawienie części składowych tego prawa i jego ścisłej relacji z innymi dziedzinami wiedzy, szczególnie: nauki o prawach człowieka, filozofii, psychologii, pedagogiki, socjologii i nauk skupiających się na prawie pozytywnym. Ujęcie tego tematu w aspekcie badawczym na gruncie prawa międzynarodowego zostało ograniczone do jego ochrony w systemie uniwersalnym i Rady Europy, skupiając się na systemach Konwencji o prawach dziecka i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, a poprzez pryzmat zaciągniętych w ramach tych systemów zobowiązań międzynarodowych do przedstawienia ewolucji polskiego systemu prawa w kierunku pełnej realizacji ochrony prawa dziecka do rodziców w Rzeczypospolitej Polskiej. Decyzja taka została podyktowana przekonaniem o pierwszoplanowej roli tych systemów dla ochrony praw dziecka. Poza tym, do zajęcia się prezentowaną tematyką na gruncie wymienionych systemów skłoniło autora, aktualne znaczenie omawianego prawa w życiu społecznym, które można mierzyć ilością nieporozumień i kontrowersji wynikających często z przekonań światopoglądowych i politycznych, ale także z przywiązania do tradycyjnych norm społecznych i sprzeciwu wobec liberalnego ujmowania rodziny. Znaczenie to wzrasta poprzez

zwiększającą się świadomość wagi, jaką dla każdego człowieka ma okres dzieciństwa i późniejszy jego wpływ na życie, nie tylko osobiste i rodzinne, ale także społeczne i państwowe. Z tego punktu widzenia autor dostrzegł potrzebę określenia celów o charakterze interdyscyplinarnym, a mianowicie: 1. Ustalenie pojęcia i elementów składowych prawa dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej); 2. Wykazanie potrzeby zapewnienia urzeczywistniania, a nie tylko formalnego czy teoretycznego postrzegania prawa dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej), które stanowi gwarancję integralnego rozwoju osobowego i społecznego dziecka; 3. Przegląd i ocenę wybranych koncepcji filozoficzno-prawnych w odniesieniu do odpowiedzialności jednostki i odpowiedzialności państwa i ich wpływu na urzeczywistnianie odpowiedzialności rodzicielskiej; 4. Analizę poglądów doktryny i też orzecznictwa, zwłaszcza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i ich wpływu na urzeczywistnianie prawa dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej); 5. Sformułowanie wniosków badawczych i postulatów *de lege ferenda*.

Dla zrealizowania celu opracowania konieczne było określenie problemów badawczych i odpowiadających im hipotez naukowych. Główny problem badawczy obejmuje ustalenie, czy istnieje prawo dziecka do rodziców, którego korelatem jest odpowiedzialność rodzicielska. Odpowiadająca mu hipoteza główna zakłada, że prawo takie istnieje. Uszczegółowienie głównego problemu autor zawarł w siedmiu problemach ujętych w tezach badawczych, którym odpowiadają hipotezy badawcze.

Pierwszy problem badawczy obejmuje ustalenie, czy prawo dziecka do rodziców i odpowiedzialność rodzicielska są komplementarnymi kategoriami prawnymi? Odpowiadająca mu hipoteza zakłada, że prawo dziecka do rodziców i odpowiedzialność rodzicielska są komplementarnymi kategoriami prawnymi.

Drugi problem badawczy obejmuje ustalenie, co należy do istoty prawa dziecka do rodziców i odpowiedzialności rodzicielskiej? Odpowiadająca mu hipoteza badawcza zakłada, że do istoty prawa dziecka do rodziców i odpowiedzialności rodzicielskiej należy osiągnięcie stanu ich wzajemnej odpowiedzialności i wzajemności, ukierunkowanej na integralny rozwój człowieka, zwłaszcza dziecka i rodziców (rodziny).

Trzeci problem badawczy obejmuje ustalenie, jak w wybranych koncepcjach filozoficzno – prawnych, kształtowało się pojęcie odpowiedzialności jednostki? Odpowiadająca mu hipoteza badawcza zakłada, że twórcy wybranych koncepcji filozoficzno – prawnych odchodzą od paradygmatu odpowiedzialności opartego na winie w kierunku ontologicznej koncepcji odpowiedzialności rozumianej jako zespół cech lub postawa człowieka związanych z zadaniem.

Czwarty problem badawczy obejmuje ustalenie jak w wybranych doktrynach polityczno – prawnych kształtowało się pojęcie odpowiedzialności państwa wobec jednostki i jej praw człowieka? Odpowiadająca mu hipoteza badawcza zakłada, że odpowiedzialność państwa wobec jednostki i jej praw człowieka kształtowana jest w procesie uzupełniania się reguł powszechnego prawa międzynarodowego i norm *leges speciales* zawartych w aktach prawnych tzw. *self-contained regimes*.

Piąty problem badawczy obejmuje ustalenie jakie czynniki kształtują pozycję i wpływają na stopień upodmiotowienia dziecka w rodzinie i społeczeństwie? Odpowiadająca mu hipoteza badawcza zakłada, że pozycja dziecka w rodzinie i społeczeństwie, a zarazem stopień jego upodmiotowienia jest uzależniony od stopnia cywilizacyjnego rozwoju społeczeństwa i rodziny, przyjętych przez nie norm kulturowych i prawnych oraz postaw, zachowań i relacji między rodzicami i dziećmi mającymi miejsce w konkretnym środowisku wychowawczym (rodzinnym).

Szósty problem badawczy obejmuje ustalenie, jak na urzeczywistnianie prawa dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej) wpływa potrzeba uwzględnienia zobowiązań wobec wspólnoty międzynarodowej i państwowej? Odpowiadająca mu hipoteza badawcza zakłada, że uwzględnianie zobowiązań wobec wspólnoty międzynarodowej i państwowej, w szczególności w realizacji praw indywidualnych, zapewnia skuteczność ochrony praw człowieka oraz spójność z wymaganiami natury ludzkiej.

Siódmy problem badawczy obejmuje ustalenie czy polskie prawo ewoluuje w kierunku zastąpienia koncepcji władzy rodzicielskiej koncepcją odpowiedzialności rodzicielskiej poprzez dostosowywanie jego norm do zobowiązań międzynarodowych wynikających z Konwencji o prawach dziecka i Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności? Odpowiadająca mu hipoteza badawcza zakłada, że polskie prawo poprzez jego dostosowywanie do wymienionych norm konwencyjnych ewoluuje w kierunku przyjęcia koncepcji odpowiedzialności rodzicielskiej i zastąpienia nią koncepcji władzy rodzicielskiej.

W związku z tym zaistniała potrzeba dokonania analizy norm prawnych, ustanawiających ochronę prawa dziecka do rodziców, a w dalszej kolejności, na jej podstawie, dokonania odpowiedzi na pytania badawcze o kompletność i skuteczność tych norm, a także możliwości i sposoby ich egzekwowania, a więc czy prawo międzynarodowe w sposób kompleksowy zapewnia ochronę prawa dziecka do rodziców, w jaki sposób na realizację jego norm wpływa fakt, że zostały umieszczone w różnych aktach prawnych, czy mimo rozproszenia stanowią zwarty, kompletny i aksjologicznie spójny system norm,

wreszcie czy polskie ustawodawstwo wypełnia przyjęte zobowiązania międzynarodowe w badanym obszarze i czy kompleksowo reguluje realizację omawianego prawa.

Poza odpowiedzią na przedstawione pytania celem rozprawy jest próba określenia charakteru norm prawnych obowiązujących w badanej dziedzinie. W tym kontekście ważne staje się odniesienie do istniejących w prawie międzynarodowym rozbieżności i odrębności interpretacyjnych w takich kategoriach prawnych jak „dziecko”, „rodzina”, „odpowiedzialność rodzicielska”, „ojciec” czy „matka”.

Zakreślony w ten sposób cel rozprawy odzwierciedlono w jej układzie. Struktura pracy obejmuje wprowadzenie, sześć rozdziałów i zakończenie. Każdy rozdział koncentruje się na konkretnej dziedzinie, istotnej z punktu widzenia omawianej problematyki i rozwiązania poszczególnych problemów badawczych, a każda część pracy kończy się podsumowaniem.

We wprowadzeniu autor dokonuje ogólnej prezentacji problemu i wprowadza w zagadnienie. Przedstawia powody, jakie doprowadziły do zajęcia się tematyką, jej zakres i znaczenie społeczne. Prezentuje cele, problemy badawcze i przyjęte hipotezy. Przedstawia strukturę pracy oraz użyte metody badawcze.

Pierwszy rozdział opracowania dotyczy dziecka i jego praw w prawie międzynarodowym. W rozdziale tym wyróżniono cztery części. Poza przedstawieniem historycznego procesu, który doprowadził do wyodrębnienia praw dziecka, jako typu praw człowieka i przekształcił je w odrębne zagadnienie zarówno o charakterze jurystycznym, jak i społecznym rozdział ten przedstawia ewolucję poglądów na temat osoby dziecka, granic dzieciństwa, jego podmiotowości. Prezentowane są poglądy, które doprowadziły do ukształtowania się definicji dziecka oraz dokumenty prawa międzynarodowego, będące źródłami ochrony praw dziecka. Szczególna uwaga jest poświęcona aktom prawnym uchwalonym w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy. Na zasadzie dygresji przedstawiono zaangażowanie Polski w działalność ochronną wobec dzieci – zwłaszcza w odniesieniu do Konwencji o prawach dziecka. W rozdziale tym autor wykorzystuje swój dotychczasowy dorobek naukowy i wynikające z niego wnioski, które nie uległy dezaktualizacji. W przedstawianej pracy zostały wzbogacone o wynikające z upływu czasu konieczne uzupełnienia natury faktograficznej i najnowsze interpretacje, tworząc nową strukturę i zawierając oryginalne podsumowania. Rozważania zawarte w rozdziale prowadzą do ustalenia: a) kim jest dziecko, kiedy zaczyna i kończy się dzieciństwo, czy dziecku przysługują prawa podmiotowe, b) czy prawa dziecka i prawa człowieka to komplementarne kategorie prawne określane przez te same cechy, mające te same źródła, c) czy normy prawa

międzynarodowego tworzą kompletny katalog praw dziecka.

Rozdział drugi zatytułowany *Aspekty filozoficzno – prawne odpowiedzialności*, składa się z dwóch części, z których pierwsza poświęcona jest zagadnieniom związanym z odpowiedzialnością jednostki, a druga zagadnieniom odpowiedzialności państwa wobec jednostki i jej praw człowieka. Celem części pierwszej jest ustalenie jak w wybranych koncepcjach filozoficzno – prawnych kształtowało się pojęcie odpowiedzialności jednostki. Zawarte w nim rozważania koncentrują się na koncepcjach filozoficzno – prawnych ale wykorzystują również dorobek innych dyscyplin humanistycznych, zwłaszcza: psychologii, socjologii, ontologii, medycyny oraz etyki. Wskazują na ponadczasowy archetyp odpowiedzialności jakim jest relacja rodzic – dziecko. W części tej wywodzi się, że dla zrozumienia odpowiedzialności należy wyjść poza jej prawną i moralną interpretację. Należy zacząć pojmować odpowiedzialność inaczej, zrywając z dotychczasowym paradygmatem i przechodząc na pogłębione jej rozumienie, przekraczając horyzont zdroworozsądkowej (użytecznej) wykładni doprowadzając do nowej problematyzacji pojęcia odpowiedzialności. W części drugiej zaprezentowano diachroniczne spojrzenie na wybrane koncepcje filozoficzne i doktryny prawne, które wpłynęły na współczesne pojmowanie odpowiedzialności państwa na gruncie prawa międzynarodowego. W rozważaniach skoncentrowano się na powiązaniach pomiędzy normami powszechnego prawa międzynarodowego, a tzw. *systemami self – contained regimes*. Skupiając uwagę na projekcie Komisji Prawa Międzynarodowego (2001) poszukuje się odpowiedzi na pytanie (nie czy? co oczywiste, ale) według jakich reguł normowana jest odpowiedzialność państwa wobec podmiotów niepaństwowych, jednostek, dzieci, rodziców, w obliczu aktu naruszenia norm traktatowych przez państwo, w tym norm traktatowych *self – contained regimes*, w której to perspektywie prawa dziecka można postrzegać.

W praktyce jak wykazuje autor urzeczywistnianie odpowiedzialności państwa naruszydla praw jednostki odbywa się w oparciu o obydwie grupy norm, które się wzajemnie dopełniają.

W rozdziale trzecim – *Relacje rodzice – dzieci*, podzielonym na trzy części (*Rodzina, Pozycja dziecka w rodzinie oraz władza rodzicielska a odpowiedzialność rodzicielska*) autor wyjaśnia pojęcie rodziny i rodziców, koncentrując się na dwóch obszarach: zmian zachodzących we współczesnym świecie w zakresie pojmowania rodziny i rozumienia tego pojęcia w ramach prawa polskiego. Parametryzując prawo dziecka do rodziców/ prawo dziecka do odpowiedzialności rodzicielskiej, autor odszukuje przyjęte współcześnie pojęcia opisujące strony/podmioty, środowisko tej interakcji, obiektywizujące ich byt i treść relacji

znamion, a więc kolejno fenomenowi rodziny, kreatorów rodziny i ich cech, tak w prawie krajowym jak i międzynarodowym. Dokonuje analizy wiodącej, mimo odnotowania istnienia konieczności doprecyzowania w prawie (nie tylko polskim) pewnych aspektów, do konkluzji stwierdzającej fakt wyraźnej ewolucji, którą przyjęte regulacje i praktyka ich stosowania odzwierciedlają. A mianowicie, o narastającej generalnie woli, także prawodawcy, stymulowania samodzielności podmiotowej dziecka, potrzeby - z tej przyczyny - nowego spojrzenia, na stan obiektywnej asymetrii relacji rodzice - dziecko, i rozważenia marginesu renegocjacji wzajemnych stosunków między rodzicami i dziećmi, i koniecznego zaangażowania państwa (w tym prawodawcy) w stymulowanie takich właśnie „nowych” renegocjowanych relacji. Dokonuje też opisu socjologicznego wątku, postrzegania relacji między rodzicami a dziećmi na linii czasu, który stanowi opis „tła” i materialnej „przyczyny” ewolucji zachodzącej w prawie. Ta ewolucja i sygnalizowane „zmiany spojrzenia”, prowadzą do konfrontacji pojęć. Pojęcia „władzy rodzicielskiej” - konstrukcji opisującej w prawie krajowym wielu państw europejskich istotę relacji rodzice - dziecko i pojęcia „odpowiedzialności rodzicielskiej” rekonstruowanej na podstawie norm prawa międzynarodowego, która antycypuje zastąpienie rodzicielskiej „władzy”, rodzicielską „odpowiedzialnością”. Autor analizuje stan unormowania władzy rodzicielskiej prawem polskim i sygnalizuje jego zmiany dostrzegające potrzebę uwzględnienia międzynarodowych traktatowych ustaleń/norm stanowiących o rodzicielskiej „odpowiedzialności” nie „władzy”, jak i wyraziste normowanie „odpowiedzialności rodzicielskiej” w dokumentach międzynarodowych, sygnalizujące nie potrzebę, lecz konieczność i pilność jej absorpcji i urzeczywistnienia w prawie i praktyce.

Omówieniu prawa dziecka do rodziców w systemie Konwencji o prawach dziecka jest poświęcony rozdział czwarty zatytułowany *Prawo dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej) w systemie Konwencji o prawach dziecka*. Składa się on z trzech podrozdziałów z których pierwszy odnosi się do relacji między systemem traktatowym, a systemem Konwencji o prawach dziecka. W skrótovej formie omówiono charakterystykę zaangażowania Polski w ramach tych systemów oraz zasady ogólne na których opiera się Konwencja o prawach dziecka. W kolejnych częściach przedstawione jest pojęcie prawa dziecka do rodziców i jego elementy składowe oraz różnice oddzielające to prawo od prawa dziecka do wychowania w rodzinie, a także kompetencje Komitetu Praw Dziecka jako organu gwarantującego ochronę tych praw. Wskazywane są instrumenty ochrony prawa dziecka do rodziców w ramach systemu traktatowego ONZ. Za pomocą metody analitycznej omówiono:

ich przydatność i możliwości skutecznej ochrony wobec będącego przedmiotem rozprawy prawa w kontekście mających lub mogących mieć miejsce nadużyć. Szczególna uwaga została skupiona na nowych uprawnieniach Komitetu Praw Dziecka przyznanych mu przez III Protokół Opcjonalny do Konwencji o prawach dziecka, które autor ocenia za pomocą metody analizy prawno – porównawczej w kontekście ich przydatności dla ochrony zabezpieczenia naturalnego środowiska rozwoju dziecka, a zwłaszcza prawa dziecka do rodziców. W rozdziale tym wykazuje, iż konwencja ta akcentuje i eksponuje swoją normatywną narracją, jako naturalne i pierwotne - prawo dziecka do rodziców – w kontekście innych wtórnych wobec tego, jego praw i perspektyw ich postrzegania, tj. np. prawa dziecka do rodziny. To przesłanie konwencji – mając na uwadze całą złożoność i bogactwo wcześniej zarysowanych interakcji między dzieckiem a rodzicami – kreuje zdaniem autora także równoległe do prawa dziecka do rodziców, prawo dziecka do odpowiedzialności rodzicielskiej i konkluduje, że odpowiedzialność rodzicielska wyrażana w Konwencji (*expressis verbis*) jest korelatem prawa dziecka do rodziców.

Rozdział piąty przedstawia instrumenty ochrony prawa dziecka do rodziców w ramach systemu Rady Europy. Przedstawiane są relacje między systemem Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a systemem Konwencji o prawach dziecka. Są one omawiane głównie przez pryzmat Konwencji o prawach dziecka jako narzędzia interpretacyjnego w działalności Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Ukazane są mechanizmy kontrolne i działania podejmowane przez trybunał sztrasburski. Autor czyni odniesienia do ich przydatności i skuteczności. Działania te są ilustrowane przykładami orzeczeń ETPCz wydawanych w kontekście występujących naruszeń. Na ich podstawie przedstawia rozumienie prawa dziecka do rodziców przyjmowane przez trybunał sztrasburski w relacji do rozumienia tego prawa opartego na postanowieniach Konwencji o prawach dziecka, która ukazana jest jako narzędzie interpretacyjne wobec norm Konwencji Europejskiej. Analiza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka potwierdza ukształtowanie się prawa dziecka do rodziców/prawa do odpowiedzialności rodzicielskiej.

Przedmiotem rozdziału szóstego (ostatniego) jest ewolucja prawa polskiego w kierunku odpowiedzialności rodzicielskiej. Jego celem jest ustalenie w jaki sposób przebiega omawiana ewolucja oraz ustalenie wpływu zobowiązań międzynarodowych i działań Rzecznika Praw Dziecka na urzeczywistnianie prawa dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej). Rozdział ten jest podzielony na trzy części. W pierwszych

dwóch ukazany jest wpływ zaciągniętych zobowiązań wynikających z ratyfikowanych: Konwencji o prawach dziecka oraz Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności na dokonujące się zmiany zmierzające do przewartościowania dotychczasowego paradygmatu relacji między rodzicami, a dziećmi i ukierunkowujące polskie ustawodawstwo na koncepcje odpowiedzialności rodzicielskiej. Trzecia część poświęcona jest działalności Rzecznika Praw Dziecka, który jest instytucjonalną gwarancją praw dziecka w Polsce, a tym samym prawa dziecka do rodziców. Ważny wywód dotyczy porządkowania procesu zmiany, poprzez zróżnicowanie zmian wywołanych procesem implementacji Konwencji o prawach dziecka (konwencja plus protokoły), a następnie zmian będących pochodną dostrzegania przesłania orzeczeń ETPC. Zestawia on i obrazuje aktywności legislacyjne będące bezpośrednim następstwem transpozycji postanowień Konwencji do prawa polskiego, jak i skutkiem aktywności kontrolnych Komitetu Praw Dziecka wobec państw – stron konwencji. W części dotyczącej EKPC, wskazuje na rolę/miejsce EKPC w polskim porządku prawnym, jako wzorcu praktycznie kształtującym ochronę praw człowieka, w tym także prawa dziecka do rodziców/ prawa dziecka do odpowiedzialności rodzicielskiej. Wyrazem tego są samodzielne, indywidualne dochodzenia jego poszanowania przed Trybunałem Strasburskim, jak i systemowe następstwa badania i rozstrzygania (wyrokiem Trybunału) skarg indywidualnych czynione w „duchu” Konwencji o prawach dziecka. Chodzi tu o systemowe następstwa, wyrażane nie tylko aktem zmiany regulacji prawnych, lecz również dostosowania struktur i wiedzy władzy publicznej do pełnego spełnienia wymagań prawa międzynarodowego – powszechnego i europejskiego.

Dalej omówiono instytucjonalną pozycję rzecznika w polskim porządku prawnym i dokonano szczegółowej analizy praktyki działań (inicjatyw i stanowisk) RPD prowadzących w założeniu do (inicjujących) zmiany prawa, szczegółowo wskazanych regulacji prawnych (zarówno aspektów materialnych, jak i proceduralnych), jak również oszacowano rzeczywiste skutki ich podejmowania. Zarysowano również stopień urzeczywistnienia listy pozostałych przywołanych wyżej uprawnień RPD, mających służyć *en bloc* urzeczywistnieniu prawa dziecka do rodziców/prawa dziecka odpowiedzialności rodzicielskiej, i pełnemu odejściu od paradygmatu „władzy rodzicielskiej”.

Katalog podejmowanych przez rzecznika inicjatyw ma tu charakter wyłącznie egzemplifikacyjny, jako że ich wielość w strukturze opracowania uniemożliwia jego wyczerpanie. Dlatego też skupiono się na przykładach najbardziej reprezentatywnych dla prezentowanego kierunku działania rzecznika.

Pracę zamyka zakończenie, w którym autor nie tylko dokonuje podsumowania

rozważań ale zbiera wnioski badawcze oraz formułuje postulaty *de lege ferenda*.

Przeprowadzone badania zrealizowały założony cel główny. Wykazały mianowicie istnienie prawa dziecka do rodziców i jako korelatu tego prawa po stronie rodziców odpowiedzialności rodzicielskiej. Pozwoliły na ukazanie elementów składowych prawa dziecka do rodziców i odróżniły je od prawa dziecka do wychowania w rodzinie, wyjaśniły rozumienie tego pojęcia w oparciu o praktykę wymienionych organów konwencyjnych i wykazały jego ścisłą relację z innymi dziedzinami wiedzy; co poza nauką o prawach człowieka widoczne jest szczególnie na gruncie: filozofii, psychologii, pedagogiki, socjologii, a także nauk skupiających się na prawie pozytywnym. Potwierdzenie znalazły hipotezy odnoszące się do pierwszego i drugiego problemu badawczego, a mianowicie, że prawo dziecka do rodziców i odpowiedzialność rodzicielska są komplementarnymi kategoriami prawnymi. Mają swoje źródło w godności osobowej człowieka, są kategoriami które cechuje uniwersalizm, niezbywalność i integralność. Do ich istoty należy osiągnięcie stanu ich wzajemnej odpowiedniości i wzajemności, ukierunkowanej na integralny rozwój człowieka, zwłaszcza dziecka i rodziców (rodziny). Kategorii tych nie można sobie przeciwstawiać.

Badania potwierdziły także pozostałe stawiane hipotezy. W ramach trzeciego problemu badawczego ustalono istnienie silnego nurtu filozoficzno – prawnego, który domaga się odejścia od paradygmatu odpowiedzialności opartego na winie w kierunku ontologicznej koncepcji odpowiedzialności rozumianej jako zespół cech lub postaw człowieka związanych z zadaniem. Nawiązuje do takich pojęć jak: prawda, wolność i godność osobowa. Z tą koncepcją należy wiązać odpowiedzialność rodzicielską, która jest ponadczasowym archetypem odpowiedzialności, jakim jest relacja rodzic-dziecko. Jak wykazała przeprowadzona analiza, takiemu pojmowaniu odpowiedzialności odpowiadają postanowienia Konwencji o prawach dziecka.

Z problematyką tą łączyło się zagadnienie objęte czwartym problemem badawczym, który dotyczył odpowiedzialności państwa wobec jednostki i jej praw człowieka. Objęte hipotezą badawczą założenie również w tym przypadku zostało wykazane jako prawdziwe. Odpowiedzialność państwa wobec jednostki i jej praw człowieka kształtowana jest bowiem w procesie uzupełniania się reguł powszechnego prawa międzynarodowego i norm *leges speciales* zawartych w aktach prawnych tzw. *self-contained regimes*. Ustalenie to jest o tyle istotne, że zarówno Konwencja Europejska jak i Konwencja o prawach dziecka z III Protokołem Opcjonalnym do niej są zaliczane do aktów prawnych stanowiących *self-contained regimes*. Ustalenie zatem reguł odpowiedzialności wobec państwa naruszydiciela

praw dziecka, w kontekście objętego pracą przedmiotu było przedsięwzięciem niezbędnym. Jednocześnie ma duże znaczenie praktyczne w odniesieniu do ustalenia bezprawności czynu polegającego na pozbawieniu dziecka jego prawa do odpowiedzialności rodzicielskiej i dochodzenia na tej podstawie odpowiedzialności państwa.

W aspekcie czynników kształtujących pozycję i wpływających na stopień upodmiotowienia dziecka w rodzinie i społeczeństwie wykazano prawdziwość hipotezy badawczej zakładającej, że pozycja dziecka w rodzinie i społeczeństwie oraz stopień jego upodmiotowienia jest uzależniony od stopnia cywilizacyjnego rozwoju społeczeństwa i rodziny, norm kulturowych i prawnych oraz postaw, zachowań i relacji między rodzicami i dziećmi mającymi miejsce w konkretnym środowisku wychowawczym (rodzinnym).

Wiążąca się z powyższym zagadnieniem kolejna hipoteza badawcza, odnosząca się do urzeczywistniania prawa dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej) poprzez uwzględnianie zobowiązań wobec wspólnoty międzynarodowej i państwowej także została udowodniona. Uwzględnianie zobowiązań wobec wspólnoty międzynarodowej i państwowej, w szczególności w realizacji praw indywidualnych, zapewnia skuteczność ochrony praw człowieka oraz spójność z wymaganiami natury ludzkiej. W sposób szczególny wiąże się to z konsekwentnym dostosowywaniem prawa wewnętrznego do zaciągniętych zobowiązań międzynarodowych, a zwłaszcza tych, które przewidują mechanizmy kontrolne dotyczące przestrzegania praw człowieka.

Także ostatnia hipoteza odnosząca się do siódmego problemu badawczego znalazła swoje potwierdzenie w wynikach badań. Polskie prawo ewoluuje w kierunku zastąpienia koncepcji władzy rodzicielskiej, koncepcją odpowiedzialności rodzicielskiej poprzez dostosowywanie jego norm do zobowiązań międzynarodowych wynikających z Konwencji o prawach dziecka i Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. O kierunku tej ewolucji świadczą konsekwentne działania prowadzone na polu legislacyjnym, orzecznictwym i wykonawczym. Podane przykłady działań w tych obszarach wykazują spójność z działalnością Rzecznika Praw Dziecka, którego aktywność w tej dziedzinie uwidacznia się głównie poprzez korzystanie z pośredniej inicjatywy prawodawczej. Duże znaczenie na tym polu odgrywa powołana przez niego Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego.

Przedstawiona praca naukowo – badawcza przekonuje, iż poczynione na wstępie założenia, tj. przyjęty cel opracowania – wykazanie istnienia prawa dziecka do rodziców/prawa dziecka do odpowiedzialności rodzicielskiej, jak i wskazania, iż zaciągnięte zobowiązania międzynarodowe, a ściślej – głównie treść i praktyka stosowania konwencji

o prawach dziecka, jak i narracja „strasburska” – wyraźnie zestalają (w kontynuowanym procesie) to prawo. Następstwem tego jest wymóg jego pełnej absorpcji/ implementacji w prawie wewnętrznym, na każdym etapie jego krystalizacji. W przypadku Polski to oczywista potrzeba kontynuowania z pełnym przekonaniem i zaangażowaniem, szerokiego przedmiotowo i konsekwentnie prowadzonego procesu, wiodącego do pełnego odejścia od paradygmatu władzy rodzicielskiej. Jego bieg powinny określać wskazane w zakończeniu propozycje *Reguł kierunkowych odpowiedzialności rodzicielskiej dla prawa polskiego* i szczegółowe postulaty *de lege ferenda* odnoszące się zarówno do związania się Polski z wymienionymi w pracy umowami międzynarodowymi, jak i do szczegółowo wskazanych przepisów prawa pozytywnego. Konfrontacja ich przekazu z przyjętymi w prawie polskim rozwiązaniami – przywołanymi szeroko w Zakończeniu – wskazuje na zakres koniecznych dalszych zmian (materialnych i proceduralnych) w prawie polskim i w tym aspekcie należy upatrywać szerokiego praktycznego wykorzystania ustaleń pracy.

Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych

1. Szczegółowy wykaz moich pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych zawiera załącznik nr 4 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego (s. 1- 4). Dorobek ten obejmuje: autorstwo drugiej monografii: *Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce jako organu państwowego*, Warszawa 2013 oraz redakcję trzeciej - *An International Perspective on Children's Rights and Pedagogy. A Selection of Lectures Presented During The Korczak Seminars Organized By Polish Mission Abroad in 2012*. Warsaw 2013, w której to zamieściłem mojego autorstwa komentarz wstępny (*Editorial comments*), referat (*Legacy of Janusz Korczak*) oraz uwagi końcowe (*Conclusion*). Praca ta została opublikowana w języku angielskim i chińskim. Ponadto autorstwo zbioru *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa 2012 i *Komentarza do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka*, Warszawa 2013, a także współautorstwo zbioru *Prawa dziecka. Dokumenty ONZ*, Warszawa 2015. Do mojego dorobku naukowego zalicza się też 17 artykułów naukowych, z czego 4 zostały opublikowane w językach obcych: 3 w języku angielskim, jeden w ukraińskim oraz jedną ekspertyzę w języku gruzińskim opublikowanych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora oraz 7 artykułów przed uzyskaniem tego stopnia.
2. Poza zagadnieniem prawa dziecka do rodziców i jego relacji z odpowiedzialnością rodzicielską, które w latach 2009 – 2015 stanowiło główny obszar moich badań naukowych –

moje osiągnięcia naukowo badawcze prezentowane w załączniku nr 4 dotyczyły związków praw dziecka i ich ochrony w ramach szeroko rozumianego prawa międzynarodowego praw człowieka z działalnością organizacji międzynarodowych i organów sądowych w tej dziedzinie. Dostrzegam daleko idące skutki w krajowych porządkach prawnych, w tym polskim, wynikające z oddziaływania orzeczeń sądów międzynarodowych, w tym Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i komitetów traktatowych (zob. na ten temat: *Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na systemową ochronę praw dziecka w Polsce*, [w:] E. Karska (red.), *Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na systemy ochrony praw człowieka oraz międzynarodowe prawo karne i humanitarne, Prawo dziecka do sądu*, Warszawa 2015, *The view of Ombudsmen for children from the perspective of the Polish, European and international law. Foreign Adoption* [w:] *Adoption: Cross-border legal issues. Workshop 1 December 2015*, European Parliament – Bruksela 2015.

3. Innym ważnym obszarem badań, który skupia moje zainteresowanie są związki ochrony praw człowieka, zwłaszcza dziecka z międzynarodowym prawem humanitarnym. Relacjom tym poświęcone są m.in. artykuły pt. *Prawa dzieci w konfliktach zbrojnych*, [w:] T. Jasudowicz, M. Balcerzak, J. Kapelańska – Pręgowska (red.), *Współczesne problemy praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego. Materiały I Warszawsko Toruńskiego Kolokwium Praw Człowieka i Międzynarodowego Prawa Humanitarnego*, Toruń 2009, *Wpływ orzecznictwa międzynarodowych trybunałów karnych na zakres ochrony praw dziecka w konfliktach zbrojnych*, [w:] c. Mik, K. Gałka (red.), *Między wykładnią a tworzeniem prawa. Refleksje na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i międzynarodowych trybunałów karnych*, Toruń 2011 oraz *Ochrona praw dziecka w konfliktach zbrojnych, a III Protokół fakultatywy do konwencji o prawach dziecka*, [w:] E. Karska (red.) *Prawa dziecka w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2013.
4. Kolejnym polem badawczym, na którym koncentruję swoją uwagę są standardy ochrony praw człowieka, a zwłaszcza dziecka w Polsce oraz ich historyczne, filozoficzne, pedagogiczne i prawne uwarunkowania. W tym kontekście badam również rozwój tych standardów i relacje między organami ochrony praw człowieka. Do tego zakresu należy zaliczyć wymienione wcześniej publikacje: *An International Perspective on Children's Rights and Pedagogy. A Selection of Lectures Presented During The Korczak Seminars Organized By Polish Mission Abroad in 2012*. Warsaw 2013, *Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce jako organu państwowego*, a ponadto *Komentarz do*

ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, Warszawa 2013 oraz Rola Polski w kształtowaniu standardów ochrony praw dziecka [w:] R. Gawrych, A. Solak, T. E. Wardzała (red.), *Interdyscyplinarność w wychowaniu. Inspiracje Korczakowskie*, Gdańsk 2014,

5. Duży wpływ na moje zainteresowania naukowo – badawcze miała współpraca o charakterze doradczym i eksperckim z organami ONZ, Rady Europy, UE oraz Rzecznikiem Praw Dziecka, Ministerstwem Sprawiedliwości, MSZ oraz Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej. Stanowiła ona inspirację dla badań prawno - porównawczych, kontekstowych analiz uchwalonych i projektowanych aktów prawnych oraz ekspertyz (zob. *Ochrona dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem – nowa konwencja Rady Europy*, [w:] „Kwartalnik Prawa Publicznego”, Warszawa 2007, *The view of Ombudsmen for children from the perspective of the Polish, European and international law. Foreign Adoption* [w:] *Adoption: Cross-border legal issues. Workshop 1 December 2015*, European Parlament – Bruksela 2015 oraz sporządzoną w 2014 r. dla Gruzji ekspertyzę *Prawa dzieci niepełnosprawnych – Rekomendacje dla Gruzji* – opublikowaną w języku polskimi i gruzińskim).
6. Chciałbym wskazać, że jestem autorem zbioru dokumentów międzynarodowych pt. *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa 2012, s. 984 oraz współautorem (wraz z M. Michalakiem) kolejnego zbioru pt. *Prawa dziecka. Dokumenty ONZ*, Warszawa 2015, s. 650, a także autorem *Komentarza do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka*, Warszawa 2013, s. 123. Oczywiście poza aspektem badawczym prace te mają duże znaczenie popularyzatorskie.
7. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych wygłosiłem ponad około 30 referatów na konferencjach krajowych i międzynarodowych. Dla popularyzowania polskiej nauki duże znaczenie miały konferencje naukowe organizowane za granicą przez MSZ w 2012 r. w ramach Roku Janusza Korczaka. W ich trakcie wygłosiłem kilka referatów m.in. w Nowym Jorku, Sztrasburgu i Brukseli, a następnie dokonałem redakcji wyżej wymienionej monografii pt. *International Perspective on Children's Rights and Pedagogy. A Selection of Lectures Presented During The Korczak Seminars Organized By Polish Mission Abroad in 2012. Warsaw 2013.*, która opublikowana została także w języku chińskim. Jako pracę popularyzatorską również potraktować należy artykuł *ЗАХИСТ ПРАВ ДІТИНИ - ВКЛАД ПОЛЬЩІ. МІЖНАРОДНА ТА ПОЛЬСЬКА ПЕРСПЕКТИВА* [w:] *"ВІСНИК" Харківського національного університету імені В. Н.Каразіна No 1077. Серія "ПРАВО". Випуск No 15, 2013 рік.*

8. Obecnie uczestniczę w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka (jako jej wiceprzewodniczący), która skupia się na opracowaniu nowego Kodeksu rodzinnego.
9. Od 2008 r. uczestniczę w Komitecie organizacyjnym „Warszawsko – toruńskich kolokwiiów praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego”, które Wydział Prawa i Administracji UKSW przeprowadza we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji UMK.
10. W latach 2009 – 2012 – brałem udział w Jury Finału Ogólnopolskiej Olimpiady Wiedzy o Prawach Człowieka, który był organizowany przez Wydział Prawa i Administracji UMK.
11. Od 2010 r. jestem członkiem Komisji Konkursowej w corocznych Ogólnopolskich Konkursach na najlepszą pracę magisterską i doktorską ogłaszanych przez Rzecznika Praw Dziecka. W trakcie konkursu, każda z prac jest recenzowana przez wszystkich członków Komisji.
12. W ramach działalności dydaktycznej na Wydziale Praw i Administracji UKSW prowadzę zajęcia na kierunkach prawo, administracja oraz stosunki międzynarodowe. W sumie byłem recenzentem blisko 200 prac licencjackich i magisterskich.
13. Wykaz moich osiągnięć naukowych, dydaktycznych, popularyzatorskich oraz eksperckich znajduje się w załączniku nr 4 do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego. Dorobek ten starałem się w sposób świadomy i konsekwentny wypracować w ścisłym związku z prowadzoną działalnością w procesie stosowania prawa.

